

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDÍÍ

Institut mezioborových studií Brno

Prvky restorativní justice v současném českém trestním právu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:

JUDr. Miroslava Kejdová, CSc.

Vypracoval:

Petr Honzík

Brno 2009

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně a veškeré informační zdroje uvedl v seznamu literatury.

V Mníšku pod Brdy dne 15. dubna 2009

.....
Petr Honzík

Poděkování

Tímto chci poděkovat paní JUDr. Miroslavě Kejdové, CSc za odborné vedení a pomoc při psaní této bakalářské práce.

Také bych chtěl poděkovat své manželce Petře Honzíkové za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce, a které si nesmírně vážím.

.....

Petr Honzík

Obsah

Úvod	5
1. Trestný čin.....	7
1.1 Trestný čin, jako sociální deviace	7
1.2 Trestný čin jako sociálně patologický jev.....	8
1.3 Trestný čin jako sociální konflikt.....	9
2. Restorativní a retributivní pojetí justice	10
2.2 Restorativní a retributivní justice jako celosvětový problém	11
3. Restorativní justice	14
3.1 Restorativní justice versus retributivní justice	14
4. Restorativní justice v České republice.....	16
5. Alternativní tresty v širším pojetí	18
5.1 Obecně prospěšné práce	18
5.2 Zákaz činnosti	20
5.3 Propadnutí majetku	23
5.4 Peněžitý trest.....	26
5.5 Propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty	28
5.6 Vyhoštění	30
5.7 Zákaz pobytu.....	32
6. Odklony trestního řízení, jako alternativa k potrestání.....	35
7. Novela trestního zákona	37
8. Sociálně pedagogické hledisko alternativních trestů v ČR	39
8.1 Pozitivní a negativní důsledky trestů	40
8.2 Mladiství a trest.....	42
Závěr	44
Resumé.....	46
Anotace.....	47
Seznam použité literatury	48

Úvod

Téma prvky restorativní justice v současném českém trestním právu, jednoznačně souvisí s potřebou všech lidských společností tohoto světa, vyrovnat se s fenoménem zvaným kriminalita.

Samozřejmě s kriminalitou jde ruku v ruce otázka trestání pachatelů trestné činnosti a s tím i možnosti nápravy pachatelů tak, aby se v budoucnu trestné činnosti nedopouštěli a nenarušovali tak sociální vztahy. Rovněž je v každé společnosti důležitou otázkou to, jakým způsobem je možno pachatele trestných činů přinutit k náhradě škod způsobených jejich nežádoucím chováním.

V dávné minulosti bylo chápání spravedlnosti postaveno spíše na tom, jak způsobit pachateli stejnou újmu, jako způsobil on svým činem. Potřeba současné lidské společnosti se však spíše orientuje na to, jak odčinit poškozenému vzniklou újmu a dřívější chápání trestu ve smyslu „oko za oko, zub za zub“ již do moderní společnosti nepatří. Pravdou je však i to, že i tento názor u určité části populace stále přetrvává, ale mnohdy vychází spíše z neschopnosti společnost zaručit poškozeným adekvátní náhrady škod narovnání nebo zmírnění následků způsobených poškozeným.

Práce je zaměřena na české trestní právo, které se vyvíjelo a má svoji historii. Historie českého trestního práva nám však ukazuje, že potřeba narovnání a zmírnění následků nežádoucího chování je uplatňována i zde.

V posledních letech vystupuje stále více do popředí nutnost chápat trestný čin, jako vztah mezi pachatelem a obětí. Tento vztah bývá většinou plný emocí, zloby a pomstychtivosti. Z tohoto důvodu vystupuje stát jako zprostředkovatel. Bohužel v minulých dobách stát kromě této role převzal na sebe i roli poškozeného a škody fakticky způsobené fyzickým či právnickým osobám ustupovaly do pozadí. V moderní české justici se však do popředí dostává právě vztah mezi poškozeným a pachatelem, jako sociální konflikt, který je třeba narovnat. Z tohoto důvodu se rovněž do českého práva dostala spousta alternativních trestů, které nahrazují trest odnětí svobody a dávají tak možnost pachatelům a jejich obětem ujasnit si jejich vzájemné vztahy a zároveň zmírnit následky způsobené trestným činem.

Ve své práci se věnuji trestnému činu a možnosti trestání alternativními způsoby. V první kapitole je popsáno, co je trestným činem a to nejen z hlediska trestního práva, ale také z hlediska sociálního. Následují kapitoly 2 až 4, kde se věnuji restorativní justici jako takové. Kapitola 5 až 7 je výčtem možností české justice ukládat alternativní tresty případně používat odklony trestního řízení, jako možnost nápravy sociálních vztahů. Kapitola 8 je potom věnována celé problematice ze sociálně pedagogického hlediska.

Práce je zaměřena na pojmenování jednotlivých restorativních přístupů, jejich výčet a následné vyhodnocení ze sociálně pedagogického hlediska. Zároveň má dát možnost posoudit, zda-li je v českém trestním právu dostatek možností, jak řešit kriminalitu i jiným způsobem než uvězněním pachatelů do vězeňských zařízení.

1. Trestný čin

Co je trestným činem z hlediska trestního zákona je v tomto zákoně vymezeno v Hlavě druhé, ustanovení § 3

- Z hlediska trestního zákona rozumíme trestným činem pro společnost nebezpečný čin, jehož znaky jsou uvedeny v zákoně č. 140/1961 Sb..
- Čin, jehož stupeň nebezpečnosti pro společnost je nepatrný, není trestným činem, i když jinak vykazuje znaky trestného činu.
- K trestnosti činu je třeba úmyslného zavinění, nestanoví-li trestní zákon výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti.
- Stupeň nebezpečnosti činu pro společnost je určován zejména významem chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsobem provedení činu a jeho následky okolnostmi, za kterých byl čin spáchán, osobou pachatele, mírou jeho zavinění a jeho pohnutkou¹

Dalším neméně důležitým vymezením pojmu trestný čin, je vymezení tohoto pojmu z hlediska sociologie. Aby jakákoli lidská společnost mohla fungovat, mohla být společností zdravou a životaschopnou, musí zaručit jednotlivcům bezpečnost. To znamená určit, jaké jsou meze únosnosti a kdy jsou tyto meze již překračovány. Z tohoto důvodu je nutno, aby byly společností přijaty určité regulativy. Při vymezení pojmu trestný čin se nelze spokojit pouze s právní kvalifikací skutku, ale je třeba na věc nazírat komplexně.

1.1 Trestný čin, jako sociální deviace

V obecné rovině můžeme deviaci (z lat. deviato – odchylka) definovat jako nepřizpůsobení se člověka normě nebo sadě norem, které jsou významným množstvím lidí akceptovány v určité komunitě nebo společnosti.² Deviace existuje ve všech společnostech, tedy všude tam, kde lidé spolu žijí

¹ ÚZ č. 716, nakladatelství Sagit, a.s., *Trestní předpisy (zákon č.140/1961 Sb.), podle stavu k 26.1.2009*, S.10

² Komenda, A., Keller, J. *Úvod do sociologie pro právníky (Sociální kontrola a deviace)*, S. 112

ve skupinkách a přicházejí do styku. Z tohoto pohledu tedy neexistuje žádná společnost či kultura, která by měla zcela konformní, čili přizpůsobivé chování svých členů s absolutní absencí deviace.

Člověk v dávnověku žil ve světě, kde si mohl dělat, co chtěl, ve světě, kde neplatila žádná závazná pravidla ani žádné zákony. Tento stav se dá popsat jako válka všech proti všem a nemohl tedy poskytovat záruky potřeby jistoty. Pro získání jistoty bezpečí se lidé později zřikají některých svých práv a sdružují se do společnosti a stanovují si pravidla, která jsou závazná pro všechny. Teprve v tuto chvíli, tedy ve chvíli, kdy vznikají zákony a všeobecně uznávané společenské normy, se člověk stává konformním (respektujícím normy) nebo deviantním (normy porušujícím).

1.2 Trestný čin jako sociálně patologický jev

Sociální patologie (řec. pathos - utrpení, vzrušení) je souhrnný název pro nezdravé, nenormální, obecně nežádoucí společenské jevy, resp. společensky nebezpečné formy deviantního chování. Sociálně patologické jevy dělíme podle stupně jejich závažnosti a nebezpečnosti do následujících skupin:

- **Asociální** – činnost vymykající se sociálním a mravním normám dané společnosti. Asociálnost začíná zdánlivě drobnými prohřešky, kterými jsou porušovány kulturní vzorce chování (např. pustit staršího člověka sednout v dopravním prostředku). Za sociální je tedy považováno takové jednání a chování, které sice jedinec může brát jako svoji osobní věc, ale které může přerůst v chování antisociální.
- **Antisociální** – takové činy, které již obsahují uvědomovaný protisociální motiv, tedy někoho poškodit, někomu ublížit, způsobit škodu na veřejném či soukromém majetku apod.. Do této skupiny řadíme jak jevy, které se ještě nacházejí v tolerančním limitu tak jevy, které označujeme jako sociální deviace a která již spadá do oblasti sociální patologie.

- **Sociálně patologické jevy** – kategorie jednání s nejvyšší mírou společenské nebezpečnosti a závažnosti. Jedná se o oblast závislosti, prostituce, sebevražd a trestné činnosti.

Ve své práci se dále budu zabývat kriminalitou (z lat. *crimen* – zločin), která je jedním ze sociálně patologických jevů, který je vyjádřen souhrnem trestných činů spáchaných ve společnosti. Pojem trestný čin je vymezen v trestním zákoně a je uveden již na začátku této práce. Trestní právo stanoví, jaké protisociální chování je vzhledem ke své nebezpečnosti za trestný čin považováno.

1.3 Trestný čin jako sociální konflikt

Termínem konflikt (z lat. *conflictus* – srážka) označujeme situaci charakterizovanou rozporem, tedy srážkou všeho druhu, více či méně závažnou, která vyústí v otevřené střetávání. Sociální konflikt je potom forma interakce, která je charakterizována neslučitelností myšlení, představ, názorů a pocitů.³

Názor, že trestný čin je sociálním konfliktem mezi dvěma jednotlivci či stranami je právě základní tezí restorativní justice. Konflikt z tohoto pohledu lze účinně řešit pouze za podmínky aktivní participace všech dotčených, tj. oběti, pachatele a příslušného sociálního společenství. Z pohledu restorativní justice lze tímto způsobem napravit resp. zmírnit škodu způsobenou trestným činem včetně jeho vedlejších negativních důsledků a obnovit tak narušený systém chráněných hodnot a sociálních vztahů, které byly trestným činem narušeny. Restorativní justice rozšiřuje okruh účastníků tedy těch, kteří jsou v dané události nějakým způsobem zainteresováni. Kromě státu a pachatele sem patří také poškozený a členové dané společnosti či komunity.

³ Holá, L. *Mediace (způsob řešení mezilidských konfliktů)*. S.9.

2. Restorativní a retributivní pojetí justice

Jak již bylo v úvodu řečeno, každá zdravě fungující společnost má svá pravidla a kulturu. V každé takové společnosti je potom podmínkou mít vybudovaný systém norem chování, který dává jednotlivcům jistotu a zároveň určuje společensky uznávaná pravidla chování a tím dává jednotlivcům práva a povinnosti, kterými je nutno se řídit. Každá společnost má dán určitý stupeň organizovanosti, tedy řádu. Řád je pro jedince ve společnosti nutností, aby on sám mohl zdravě fungovat a zároveň, aby mohl předpokládat chování dalších jedinců, společností a organizací.

Porušením pravidel společnosti, jednatel narušuje řád společnosti a tím i jistoty každého subjektu společnosti. Závažným porušením pravidel se jednatel může dopustit trestného činu. Spácháním trestného činu se člověk vystavuje trestnímu postihu. Jakého trestného činu se člověk dopustil a jaké mu za toto jednání hrozí sankce, je popsáno v zákoně č. 140/1961 Sb. – trestní zákon.

Zákon č. 140/1961 Sb., Hlava čtvrtá – Tresty, Oddíl první, Společná ustanovení o trestech v ustanovení § 23 rovněž stanovuje co je účelem trestu:

- *Účelem trestu je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti.*
- *Výkonem trestu nesmí být ponížena lidská důstojnost*

Již se samotného účelu trestu vyplývá potřeba trestat jednatelce přiměřeně okolnostem porušení pravidel společnosti tedy okolnostem, za kterých byl trestný čin spáchán a rovněž vzhledem ke způsobu zavinění spáchání trestného činu. Tedy zda-li se jedná o úmyslný trestný čin či trestný čin spáchaný nedbalostním jednáním. Rovněž je nutno osobu pachatele

posuzovat z hlediska jejího dosavadního způsobu života a dalších přitěžujících či polehčujících okolností. Polehčující okolnosti jsou uvedeny v ustanovení § 33 trestního zákona a okolnosti přitěžující v ustanovení § 34 trestního zákona.

K pojmu retributivní justice lze obecně říci, že se jedná o tak zvanou justici trestající, tedy při spáchání trestného činu následuje trest a to trest odnětí svobody.

K pojmu restorativní justice lze obecně říci, že se jedná o tak zvanou justici obnovující, tedy při spáchání trestného činu nenásleduje uvěznění osoby, která se provinila vůči normám společnosti, ale přichází trest, jehož krédem je obnovení původního porušeného stavu, případně zmírnění následku vzniklého porušením norem.

2.2 Restorativní a retributivní justice jako celosvětový problém

V posledních desetiletích se na odborných fórech diskutuje otázka trestání pachatelů. Většina zemí světa se potýká se značně velkým počtem uvězněných osob a tím i s přeplněnými věznicemi, kterých se nedostává. Další otázkou jsou náklady na výkon trestu odnětí svobody, které musí každý stát každoročně vynakládat a to ať již na výstavbu nových vězeňských zařízení, tak na samotný průběh výkonu trestu.

Společnosti původně vycházely z předpokladu, že je potřeba trestat způsobem „zub za zub, oko za oko“. Toto pravidlo již ve většině civilizovaných zemí sice neplatí, ale stále existují země, které mají ve svém právním řádu takový způsob trestu zakotven a rovněž jsou země, které mají ve svém právním řádu zakotvenu mírnější alternativu tohoto pravidla.

Trest odnětí svobody sice naplňuje účel trestu daný trestním zákonem, tedy chrání společnost před pachateli trestných činů a zabraňuje většině odsouzených v páčání trestné činnosti, ale je třeba vidět i negativní dopad tohoto trestu, kterým je zejména sociální izolace od společnosti, zpřetrhání

osobních vztahů, ztráta zaměstnání a přizpůsobení se vězeňskému prostředí, se všemi jeho pozitivními i negativními vlivy.

Trest odnětí svobody je tedy jednou z možností, jak pachatele trestných činů potrestat. Lidská společnost si také velmi dobře uvědomuje všechny negativní důsledky, které s sebou uvěznění pachatelů nese a tak se snaží najít další alternativní způsob řešení jak pachatele potrestat, ale zvýšit zároveň pravděpodobnost, že se tento nebude dopouštět recidivy. Další důležitou myšlenkou je, již v této práci uvedená, potřeba obnovy porušených vztahů a náhrada způsobených škod. Tyto všechny okolnosti vedli tedy k vývoji restorativní justice.

Moderní obor restorativní justice se rozvinul v sedmdesátých letech minulého století. Vycházel z experimentálních případů v řadě komunit poměrně četné mennoitské populace. Mennoité a jiní praktici (v kanadském Ontariu a později ve státě Indiana) hledali způsob, jak uplatnit svoji víru, podobně jako svůj pohled na mír v nelítostném světě trestní justice. Pokusy s kontakty mezi obětí a pachatelem vedly v těchto komunitách k vytvoření programů, které se později staly modelovými pro ostatní svět. Prostřednictvím tohoto úsilí se začala rozvíjet teorie restorativní justice. Kořeny restorativní justice sahají dále a hlouběji než pouze k mennoitským iniciativám sedmdesátých let minulého století, ale jsou staré jako samotné dějiny lidstva.⁴

Zastánci restorativní justice se snaží, aby v budoucnosti restorativní přístupy nahradily přístupy trestající. Tato vize je však pouze fikcí. Ve společnosti se nachází značné množství pachatelů trestné činnosti, které není možno restorativní justicí napravit a je třeba tyto skutečně ze společnosti vyčlenit. Přes všechny problémy, které s sebou přináší samotné věznění lidí, nebude možno v budoucnu tresty odnětí svobody nahradit nějakou alternativou. Na druhou stranu se mezi odsouzenými nachází poměrně velká část populace, u které by možnost nápravy bez uvěznění nebyla od věci a i samotná náhrada škody a náprava porušených vztahů by byla podstatně reálnější než v případě uvěznění těchto osob.

⁴ Howard, Zehr, *Úvod do restorativní justice*. S9.

Restorativní justice se stále vyvíjí a své místo v právních systémech zemí celého světa včetně České republiky, určitě má.

3. Restorativní justice

Definice pojmu restorativní justice není úplně jednoznačná a jednoduchá. Mnozí odborníci na tuto problematiku se sice dokáží shodnout na tom, co tvoří základní znaky tohoto principu, ale již nejednoznačně dokáží význam těchto znaků popsat. Howard Zehr, který je v otázce restorativní justice brán za jednoho ze zakladatelů moderní restorativní justice a je rovněž nazýván otcem restorativní justice, nabízí tuto definici:

- ❖ Restorativní justice je proces, jenž v maximální možné míře zapojuje všechny, kterých se daná trestná činnost dotkla. Restorativní justice usiluje o maximální možnou míru uzdravení a obnovu trestným činem narušených vztahů a za tímto účelem účastníkům umožňuje společně identifikovat způsobené újmy a vzniklé potřeby a od nich se odvíjející povinnosti a závazky.⁵

Základní teze restorativní justice je následující:

- ❖ Restorativní justice se zaměřuje na újmy vzniklé trestným činem a usiluje o zohlednění potřeb poškozeného, dále podporuje odpovědnost pachatele za řešení vzniklé situace a zapojuje poškozeného, pachatele a komunitu do procesu řešení.⁶

3.1 Restorativní justice versus retributivní justice

Shrneme-li si doposud uvedené, atributivní čili trestající justice má za úkol trestat pachatele trestných činů tím způsobem, že pachatele umístí do vězeňského zařízení. Tento způsob trestu samozřejmě splňuje všechna očekávání trestního zákona, ale ne v každém případě. Jednoznačně lze říci, že co do ochrany společnosti a jedinců před pachateli trestných činů, plní jednoznačně svůj účel. Dá se však říct, že ne v každém případě je naplněna podmínka, že trestem je pachatel vychován, aby vedl řádný život

⁵ Howard, Zehr, *Úvod do restorativní justice*. S.26.

⁶ Howard, Zehr, *Úvod do restorativní justice*. S.17.

a i ochrana společnosti a jedinců je v některých případech jen časově omezená a tona dobu samotného výkonu trestu odnětí svobody odsouzeného. Samotná výchova pachatele k tomu, aby vedl řádný život je velmi složitá a vydala by na samostatnou práci, ale dá se říct, že v některých případech je samotný výkon trestu odnětí svobody právě tím, kdo svede pachatele k životu, ve kterém střídá pobyt ve věznici s většinou jen krátkým pobytem na svobodě.

Užijeme-li na věc pohledu restorativní justice, tak se v určitém okruhu pachatelů dá naplnit podmínka výchovy. Z tohoto hlediska se alternativní trestání pachatelů trestných činů vztahuje zejména na pachatele nedbalostních trestných činů, na prvo- trestané pachatele méně závažných trestných činů a zároveň na pachatele mladistvé.

4. Restorativní justice v České republice

V České republice se formy alternativního řešení trestních věcí řídí právními normami. Restorativní justice je v rámci právního systému ČR uplatňována ve formě alternativních trestů, tedy trestů, které jsou alternativou k trestu odnětí svobody.

V rámci trestního práva potom rozeznáváme alternativy podle trestního práva hmotného a procesního:

- **Hmotně právní** – alternativní tresty, alternativní opatření, alternativy k potrestání
- **Procesně právní** - těmi rozumíme odklony v trestním řízení
- **Alternativní postupy** – postupy realizované v systému trestního práva, které nazýváme *mediace*

Co se týká hmotně právních alternativ, tak tyto lze dále vyčíst následovně:

➤ **Alternativní tresty :**

- trest obecně prospěšných prací
- podmíněné odsouzení
- tresty s probačními prvky – podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem
- peněžitý trest
- propadnutí majetku
- propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty
- trest zákazu pobytu
- trest zákazu činnosti
- trest vyhoštění

➤ **Alternativy k potrestání:**

- upuštění od potrestání
- podmíněné upuštění od potrestání s dohledem

Co se týká uvedených odklonů v trestním řízení, tedy procesně právních alternativ, tak těmito jsou především:

- podmíněné zastavení trestního stíhání
- narovnání
- trestní příkaz

5. Alternativní tresty v širším pojetí

Na následujících stránkách se pokusím udělat výčet alternativních trestů, které jsou zakotveny v českém trestním právu, a zároveň se pokusím alespoň zjednodušeně ke každému takovému trestu uvést několik málo skutečností vyplývajících ze zákonů České republiky. Znalost alternativních způsobů potrestání v České republice, je jistě nutností k možnosti posouzení prvků restorativní justice na území republiky. Následující výčet a komentář alternativních trestů je vytvořen jednak vlastními myšlenkami a jednak myšlenkami uvedenými v knize Trestní zákon, Komentář, 6., doplněné a přepracované vydání 2004, autor Doc. JUDr. Pavel Šámal, Ph.D., JUDr. František Púry a JUDr. Stanislav Rizman.

5.1 Obecně prospěšné práce

Trestní zákon uvádí trest obecně prospěšných prací v ustanoveních § 45 a § 45a. Trest obecně prospěšných prací byl zaveden do trestního zákona novelou provedenou zákonem číslo 152/1995 Sb. a má být významnou alternativou trestu odnětí svobody. Jedná se o trest, který je přísnější než zákaz činnosti, protože představuje vyšší míru omezení pachatele. Jedná se však o trest, který lze obecně považovat za mírnější trest ve vztahu k trestu odnětí svobody, jehož výkon byl podmíněně odložen, protože rozhodující bude i výměra těchto druhů trestu a jejich dopad na pachatele.

Novelizace trestního zákona provedena s účinností od 1.1.2002 zákonem číslo 265/2001 Sb., rozšířila okruh nevýdělečných subjektů, v jejich prospěch vedle obcí zde dosud uvedených, lze obecně prospěšné práce vykonávat. Zároveň bylo stanoveno, že práce nesmí sloužit k výdělečným účelům.

Svojí podstatou jde v případě trestu obecně prospěšných prací o určitý druh legální nucené práce prováděné k obecnému prospěchu širšího okruhu lidí. Pachatel je kromě dohledu nad výkonem prací podroben i kontrole nad tím, zda-li v průběhu výkonu trestu vedl řádný život a po případě vyhověl uloženým

přiměřeným omezením a povinností. Trest obecně prospěšných prací lze uložit pachateli takového trestného činu, u kterého jeho horní hranice nepřevyšuje pět let. Vedle trestu obecně prospěšných prací lze uložit i další trest kromě trestu odnětí svobody. Trestem odnětí svobody se zde myslí jakákoliv forma tohoto trestu, tedy jak trest nepodmíněný, tak trest s podmíněným odkladem.

Újmu zde pro pachatele představuje citelný zásah do jeho volného času a rovněž povinnost pracovat bez nároků na odměnu za práci. Práce je obecně významným výchovným prostředkem a to platí i u výkonu trestu obecně prospěšných prací, kde má přispět k sociální a pracovní adaptaci pachatele. Problémem tohoto trestu je však skutečnost, že v místech s vyšší mírou nezaměstnanosti, tedy v místech, kde je počet pracovních míst značně omezen a počet uchazečů o zaměstnání evidovaných na úřadech práce značně převyšuje nabídku volných pracovních míst, je ze zákona o zaměstnanosti – zákon č. 435/2004 Sb., práce na veřejně prospěšných činnostech jedním z nástrojů politiky zaměstnanosti a stát tyto pozice může využívat ke krátkodobým umístěním uchazečů o zaměstnání. V těchto místech je potom tedy logicky pracovních činností ve prospěch obecného blaha nedostatek a výkon trestu obecně prospěšných prací se tímto může značně komplikovat.

K výchově pachatele při uložení trestu obecně prospěšných prací se užívá i dalšího trestu, který není trestem odnětí svobody a to například zákaz činnosti, či stanovení přiměřených omezení a přiměřených povinností. Při výkonu trestu obecně prospěšných prací se rovněž počítá s působením dalších složek a to zejména zájmovými sdruženími občanů (§338 odst. 1 Trestního řádu) a s kontrolou probačního úředníka (§ 336 odst. 3, § 338 odst. 3 a § 340 odst. 1 Trestního řádu). Při ukládání trestu je samozřejmě nutné naplnit účel trestu, a proto by se soudy měly zabývat při ukládání trestů zejména osobou pachatele, okolnostmi, za kterých byl skutek spáchán, a rovněž skutečností, zda-li se v případě pachatele jedná o první spáchaný trestný čin, nebo zda-li se jedná o recidivu trestné činnosti.

Při ukládání trestu obecně prospěšných prací soud v rozsudku neuvádí bližší okolnosti výkonu tohoto trestu a ani konkrétní druh prací, které bude

odsouzený vykonávat. Konkrétní podrobnosti trestu jsou záležitostí vykonávacího rozhodnutí a rozhodovat o nich bude okresní soud, v jehož působnosti odsouzený bydlí. Se souhlasem odsouzeného mohou být obecně prospěšné práce vykonány i mimo obvod, ve kterém bydlí. Obecní úřady a obecně prospěšné instituce mají za povinnost předávat okresnímu soudu, v jehož působnosti působí, seznam prací a požadavků na jejich plnění. Při podstatných změnách jsou povinny tyto instituce soud vyrozumět. Obecní úřady i obecně prospěšné instituce mají za povinnost také vést evidenci odpracovaných hodin odsouzeného v jejich prospěch a tuto předat soudu. Nedílnou součástí výkonu obecně prospěšných prací je rovněž Probační a mediační služba. Úředníci Probační a mediační služby se při výkonu trestu podílejí na kontrole vlastního výkonu trestu, kontrole vedení řádného života odsouzeného, poskytují poradensko-výchovnou činnost pachateli. Probační úředník, úředník obce nebo zástupce veřejně prospěšné organizace mohou rovněž podat návrh soudu na přeměnu trestu obecně prospěšných prací v trest odnětí svobody.

Co se týká uvedeného trestu ve vztahu k mladistvým, tak i těmto lze trest obecně prospěšných prací uložit. V případě mladistvého se tento druh trestu nazývá trestní opatření. U mladistvého ukládá trest soud pro mládež. Co se týká trestu obecně prospěšných prací, tak tento je v případě mladistvého popsán v ustanovení § 26 odst. 1 zákona č. 218/2003 Sb.. V případě mladistvého pachatele se trest obecně prospěšných prací snižuje z horní hranice 400 hodin na hranici 200 hodin. Spodní hranice 50 hodin zůstává stejná. V ostatním se u mladistvého použije přiměřeně ustanovení § 45 a § 45a trestního zákona.

5.2 Zákaz činnosti

Trest zákazu činnosti je upraven v ustanovení § 49 a § 50 trestního zákona. K uvedenému paragrafovému znění je třeba dodat, že trest zákazu činnosti má sám o sobě zabránit pachateli trestného činu v dalším páčání trestné činnosti. Pachatel, jemuž byla činnost zakázána je tímto dočasně vyřazen z možnosti zastávat a vykonávat určité zaměstnání, povolání funkci

nebo činnost a tím mu tak znemožnit opakování trestného činu, kterého se v souvislosti s nějakou z uvedených činností dopustil. Samotný trest potom může mít i účinek tzv. generálně preventivní a to při postihu pachatelů, zastávajících veřejné funkce nebo vykonávajících profese, jejichž řádný výkon je založen na důvěře veřejnosti. Jedná se například o lékaře, pracovníky státních orgánů, pracovníky bank apod.. Uložení tohoto trestu může i citelně zasáhnout do soukromé sféry a to v případě uložení trestu zákazu činnosti osobě podnikající. Pro takovou osobu znamená trest rovněž nutnost změnit zásadně způsob obživy.

V případě, že je trest uložen pachateli, který se dopustil trestného činu na úseku dopravy, je účinek trestu diskutabilní. V případě řidiče z povolání je trest samozřejmě tvrdou sankcí, která je způsobilá do budoucna takového pachatele vychovat. V případě postihu osoby, která nevlastní řidičské oprávnění a svoji jízdou motorovým vozidlem se dopustí trestného činu řízení motorového vozidla bez řidičského oprávnění dle ust. § 180d trestního zákona se však bohužel trest uložený samostatně ve velké míře mívá svým účinkem. V těchto případech až další souběžně uložený trest má způsobilost značnou měrou pachatele napravit.

Trest zákazu činnosti lze uložit společně se všemi druhy trestů nebo i samostatně. Pochybnost však může vzbuzovat uložení trestu zákazu činnosti společně s trestem vyhoštění, neboť zákon nestanoví, že by se do doby výkonu trestu vyhoštění nezapočítávala doba zákazu činnosti. Pokud bude tedy pachateli trestného činu uložen trest vyhoštění a zároveň i trest zákazu činnosti, a budeme-li předpokládat, že je osoba pachatele vyhoštěna a na území České republiky se nezdržuje, s trestem vyhoštění mu tak ubíhá i doba, po kterou mu byl uložen trest zákazu činnosti.

Další nevýhodou trestu zákazu činnosti je téměř nemožná 100% kontrola dodržování zákazu. Zákaz činnosti v sobě pohlcuje tak velké množství různých činností, že není možno každou osobu kontrolovat a bezpečně tak říci, že uložený trest dodržela či nikoliv. Nejmarkantnější je tato situace opět v souvislosti s dopravou. Osoby, kterým byl z nějakého důvodu uložen trest zákazu činnosti spočívající v zákazu řízení všech motorových vozidel, mohou

klidně vozidly jezdit i nadále. Sice s vědomím, že mohou být opět odhaleny a trestně stíhány pro trestný čin řízení motorového vozidla bez řidičského oprávnění dle ust. § 180d trestního zákona a zároveň i pro trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí dle ust. § 171 odst 1 písm. c) trestního zákona, ale rovněž s vědomím, že jejich jednání se musí zjistit a řádně zadokumentovat, což se samozřejmě ve velké většině případů nestane.

Trest zákazu činnosti lze uložit na dobu nejméně 1 rok a nejvýše 10 let. Doba, na kterou lze trest uložit byla naposledy změněna novelizací provedenou zákonem č. 175/1990 Sb.. Do uvedené novelizace byla horní hranice trestu stanovena na dobu 5 let. Při ukládání trestu nelze nejnižší ani nejvyšší hranici překročit. Při uložení trestu je jedinou možnou variantou, jak dosáhnout snížení horní hranice, cesta podmíněného upuštění od výkonu zbytku trestu. Toto je upraveno v ust. § 61 odst. 2 trestního zákona.

Zákaz činnosti lze pachateli uložit i na více než jednu činnost. Pokud okolnosti případu svědčí proto, že by mohlo být pachateli zakázáno více činností, soud může uložit zákaz všech těchto činností. Doba, na kterou byl soudem zákaz činnosti stanoven se nesčítá, ale běží souběžně. Každá ze zakázaných činností je potom zakázána v souladu s ust. § 49, tedy na nejméně jeden rok a maximálně na 10 let.

Jak již bylo uvedeno, trest zákazu činnosti lze uložit jak samostatně, tak i společně s dalším trestem. Trest zákazu činnosti lze uložit i v případech, kdy v samotném paragrafovém znění skutkové podstaty trestného činu není výslovně uveden jako sankce. Například v případě spáchání trestného činu krádeže, ke kterému pachatel používal motorové vozidlo, přičemž si použitím vozidla usnadnil spáchání trestného činu, může soud vedle trestu uvedeného v trestním zákoně k trestnému činu krádeže dle ust. § 247, uložit i trest zákazu činnosti spočívající v řízení všech motorových vozidel.

Výkon trestu zákazu činnosti počíná právní mocí rozsudku a končí uplynutím doby, na kterou byl stanoven. Na počítání doby se užije ust. § 89 odst. 15 tr. zákona, kde je uvedeno:

- *Kde zákon spojuje s uplynutím určité doby nějaký účinek, nezapočítává se do ní den, kdy nastala událost určující její začátek.*⁷

Další z okolností, které se do doby trestu nezapočítávají je výkon trestu odnětí svobody. V tomto případě nezáleží na tom, zda se jedná o výkon trestu odnětí svobody na základě téhož rozsudku, jako byl uložen trest zákazu činnosti. Jakýkoliv výkon trestu odnětí, ať již byl uložen rozsudkem dřívějším či pozdějším se do doby pro výkon trestu zákazu činnosti nezapočítává.

Do doby zákazu činnosti se však započítává doba, po kterou bylo oprávnění k činnosti, která je předmětem zákazu, odňato podle zvláštních předpisů. V tomto případě se však musí jednat o odnětí v souvislosti s projednávaným trestným činem. O započítávání doby do doby výkonu trestu zákazu činnosti pojednává ust. § 350 odst. 1 trestního řádu.

Co se týká trestu zákazu činnosti ve vztahu k mladistvým, tak lze trest uložit i mladistvému avšak s určitými modifikacemi, které upravuje ustanovení § 26 odst. 2 zákona číslo 218/2003 Sb..

Z uvedeného ustanovení je potom patrné, že i v případě trestu zákazu činnosti se jeho horní hranice snižuje na polovinu. Při ukládání tohoto trestního opatření mladistvému je rovněž podstatné, že trest nesmí být na překážku přípravě na budoucí povolání. U mladistvých se obecně předpokládá, že se připravují na svůj budoucí život ve školách, a kdyby trestní opatření nepřiměřeně zasáhlo do přípravy na budoucí život, mohl by trest sám o sobě zmařit svůj účel již svoji samotnou existencí.

5.3 Propadnutí majetku

Trest propadnutí majetku je v trestním zákoně citován v ustanoveních § 51 a 52. Z tohoto paragrafového znění je zřejmé, že trest propadnutí majetku není klasickým alternativním trestem. Možnost, kdy je tento trest možno uložit

⁷ ÚZ č. 716, nakladatelství Sagit, a.s., *Trestní předpisy (zákon č.140/1961 Sb.), podle stavu k 26.1.2009*, s.28

samostatně jako alternativu k trestu odnětí svobody je zde značně omezena. Pokud budeme na tento trest nahlížet, jako na alternativu trestu odnětí svobody, tak je nutno blíže se zabývat odstavcem 2 paragrafu 51 trestního zákona. Zde je jednoznačně uvedeno, že trest lze uložit samostatně v případě, že ustanovení nějakého konkrétního trestného činu, obsahuje jako sankci trest propadnutí majetku.

Trest propadnutí majetku je potom ve zvláštní části trestního zákona uveden u trestného činu teroristický útok dle ust. § 95 odst. 1 až 3, porušování předpisů o nakládání s kontrolovaným zbožím a technologiemi dle ust. § 124a, odst. 2, porušování předpisů o zahraničním obchodu s vojenským materiálem dle ust. § 124d odst. 2, účast na zločinném spolčení dle ust. § 163a odst. 1, násilné překročení státní hranice dle ust. §171b odst. 1,2, ohrožení bezpečnosti vzdušného dopravního prostředku a civilního plavidla dle ust. § 180a odst. 1,2, zavlečení vzdušného dopravního prostředku do ciziny dle ust. § 180c odst. 1,2, podílnictví dle ust. § 251 odst. 3, legalizace výnosů z trestné činnosti dle ust. § 252a odst. 3 trestního zákona.

S ohledem na uvedené je tedy k tomu, aby byl trest propadnutí majetku brán, jako alternativa trestu odnětí svobody nutno, aby souběžně s tímto trestem nebyl uložen trest odnětí svobody. Z tohoto hlediska je tedy nutné, aby při ukládání tohoto trestu, jako trestu samostatného, byl naplněn účel trestu a tedy z hlediska povahy trestného činu a z hlediska osoby pachatele, nebylo třeba ukládat další trest, zejména potom trest odnětí svobody a aby i přes neuložení dalšího trestu, byl splněn účel trestu.

Trest propadnutí majetku může soud uložit jak na majetek celý, tak na jeho část, kterou soud určí. Majetkem se rozumí jak věci movité, tak i věci nemovité. Jedná se o aktiva pachatele. Předmětem trestu propadnutí majetku může být i majetek odsouzeného v zahraničí. Aby však mohl být takový trest na majetku v zahraničí vykonán, je třeba, aby se majetek dostal do České republiky.

Trest se vztahuje pouze na majetek určený soudem a nevztahuje se na majetek, který odsouzený nabyl po právní moci rozsudku. V případě podání mimořádného opravného prostředku ve prospěch odsouzeného, nelze při

novém odsouzení rozšiřovat trest i na majetek nabytý po právní moci původního rozsudku.

Jak je uvedeno v ustanovení § 52 trestního zákona, trest propadnutí věci se nevztahuje na věci či prostředky, jichž je třeba k tomu, aby byly uspokojeny životní potřeby odsouzeného nebo osob, o jejichž výživu či výchovu je odsouzený povinen ze zákona pečovat. V těchto případech se postupuje tak, že jsou z majetku nejprve vyjmuty takové věci, kterých je k uvedenému třeba a teprve potom se rozhoduje o propadnutí zbytku majetku.

Trest lze uložit pouze na takové věci a prostředky, ke kterým má odsouzený vlastnická práva. Bylo-li však již dříve o některém majetku rozhodnuto v civilním řízení a to tak, že odsouzenému byla odebrána vlastnická práva, nelze takový majetek brát jako předmět trestu, protože je nutno předešlý rozsudek respektovat a to bez ohledu na to, zda-li odsouzený předmětnou věc či prostředky stále fakticky užívá.

Jak je již výše uvedeno, trest propadnutí majetku se nevztahuje na věci a prostředky, kterých je nezbytně třeba k uspokojení životních potřeb odsouzeného. Takovými životními potřebami se rozumí odůvodněné potřeby občana na současné hmotné a kulturní úrovni. Stanovit, co je prostředky či věcmi nezbytnými k uspokojování životních potřeb, je velmi složitá otázka. Na každý případ je nutno hledět zvlášť a to s přihlédnutím k tomu, jaké prostředky například osoba využívá ke své pracovní činnosti, nebo také s přihlédnutím ke zdravotnímu stavu odsouzeného nebo osob, k jejichž výživě či výchově je odsouzený ze zákona povinen. Jako pomocné hledisko lze u tohoto trestu uvést rozsah věcí nepodléhajících výkonu rozhodnutí dle občanského soudního řádu. Ustanovení § 322 OSŘ hovoří o tom, že věcmi, kterých se nemůže týkat výkon rozhodnutí povinného jsou věci nezbytně potřebné k uspokojování hmotných potřeb svých a své rodiny nebo k plnění svých pracovních úkolů nebo ke svému podnikání, jakož i jiné věci, jejichž prodej by byl v rozporu s morálními pravidly. Takto jsou tedy z výkonu rozhodnutí vyjmuty běžné oděvní součástky, obvyklé vybavení domácnosti, zdravotnické potřeby, které povinný potřebuje vzhledem ke své nemoci nebo tělesné vadě, snubní prsten a jiné předměty podobné povahy, hotové peníze do částky 1.000,-Kč.

Pokud by při výkonu trestu propadnutí majetku vznikly pochyby o tom, zda je majetek, který má propadnout majetkem, kterého je třeba k uspokojení nezbytných potřeb odsouzeného nebo osob, rozhodne o tom předseda senátu na návrh příslušného orgánu, který provádí výkon trestu propadnutí majetku, nebo návrh odsouzeného případně osoby, o jejíž výchovu nebo výživu jde.

V případě, že jde o majetek ve společném jmění manželů, toto zaniká. Společné jmění manželů však zaniká pouze ve vztahu k majetku, který je předmětem výkonu trestu propadnutí majetku. V ostatních případech společné jmění trvá.

Trest propadnutí majetku ve vztahu k osobám mladistvých pachatelů nelze použít.

5.4 Peněžitý trest

Peněžitý trest je v trestním zákoně uveden v ustanoveních § 53 a § 54. Peněžitý trest je společně s trestem obecně prospěšných prací, jedním z nejvyužívanějších trestů nespojených s trestem odnětí svobody. Peněžitý trest je významnou alternativou zejména krátkodobých trestů odnětí svobody.

Majetková povaha trestu nám říká, že užití tohoto trestu je na místě všude tam, kde jednak uložení tohoto trestu samostatně splní účel trestu, ale zároveň všude tam, kde se pachatel dopustil trestného činu majetkového charakteru. Peněžitý trest potom přichází v úvahu u trestných činů hospodářských, proti pořádku ve věcech veřejných, trestných činů obecně nebezpečných a trestných činů proti majetku. Jak je z výčtu oblastí postihovaných trestním zákonem patrné, peněžitý trest je převážně trestem postihujícím trestné činy, ze kterých chtěl nebo dokonce získal pachatel majetkový prospěch.

Peněžitý trest je rovněž trestem velmi vhodným u trestných činů, které spáchaly osoby doposud netrestané a to v případě nedbalostních trestných činů, ale i méně závažných úmyslných trestných činů. Zde ve velké spoustě případů uložení peněžitého trestu, jako samostatného trestu splní účel trestu

a bez toho, aby byl využit trest odnětí svobody, dojde k nápravě osoby pachatele.

Co se týká samotného výkonu tohoto trestu, tak se jedná o druh trestu, který nelze podmíněně odložit. Soud může pouze rozhodnout o tom, že bude zaplacen v přiměřených měsíčních splátkách.

Jak plyne z ustanovení § 53 odst. 1 trestního zákona, je uložení peněžitého trestu podmíněno skutečností, že trestný čin, za který lze tento trest uložit, musí být úmyslný trestný čin, který měl zjištěný motiv. V případě, že by se jednalo o souběh několika trestných činů, postačí, když bude tato podmínka splněna alespoň u jednoho z nich.

Bez zjištěné pohnutky lze peněžitý trest rovněž uložit, jak je uvedeno v ustanovení § 53 odst. 2 trestního zákona. V tomto ustanovení je možnost uložení trestu rozšířena. Uvedeno je to pod písmeny a) a b), přičemž pod písmenem a) je možnost uložení trestu rozšířena na trestné činy, kde je tento trest výslovně uveden jako sankce a pod písmenem b) na trestné činy, jejichž horní hranice trestu odnětí svobody nepřevyšuje 3 roky. Ani v jednom ustanovení nejsou uvedeny omezující podmínky uložení peněžitého trestu a tak lze dovodit, že soud s ohledem na splnění účelu trestu může tento trest uložit libovolně za jakýkoli trestný čin s horní hranicí trestní sazby nepřevyšující 3 roky odnětí svobody a dále u trestných činů, kde je peněžitý trest výslovně uveden.

Co se týká samotné výměry trestu, tak spodní hranice 2.000,- Kč a horní hranice 5.000.000,- Kč jsou nepřekročitelné. To znamená, že soud musí vždy trest uložit nejméně na spodní hranici a zároveň nikdy nesmí překročit horní hranici. Samotná výše trestu však není zákonem nikde stanovena. Soud by měl pouze přihlídnout k majetkovým poměrům pachatele a to zejména s ohledem na vymožitelnost takového trestu. Zároveň však není soud vázán samotným majetkovým prospěchem pachatele, který z trestného činu vyplynul. Soud tedy může peněžitý trest uložit i v takové výši, že postihne majetek pachatele získaný poctivou prací.

Postižení majetku pachatele nad rámec získaného prospěchu trestným činem má právě ten výchovný účinek, který účel trestu má splňovat.

Samozřejmě v některých případech může mít i účinek zabraňující a to v tom smyslu, že je pachateli odčerpáno takové množství finančních prostředků, že již není schopen dopustit se obdobného trestného činu.

Ve vztahu k mladistvému se peněžitý trest nazývá peněžitě opatření a toto je rozvedeno v ustanovení § 27 zákona číslo 218/2003 Sb..

Zde je uvedeného, že peněžitý trest se ve své horní i dolní hranici snižuje na polovinu. Na rozdíl od peněžitého trestu je při peněžitém opatření dána možnost uložit trest ve formě denní sazby a je zde dána i možnost peněžitě opatření nahradit obecně prospěšnou prací. I zde je tedy na prvním místě snaha o výchovu mladistvého pachatele tak, aby vedl řádný život a aby trestní opatření samotné nijak neztížilo postavení mladistvého pachatele ve společnosti, ale zároveň splnilo účel trestu.

5.5 Propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty

Trest propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty je v trestním zákoně upraven v ustanoveních § 55 a § 56.

Jedná se o trest, který postihuje majetek pachatele. Rovněž je nutno podotknout, že se nejedná o klasický alternativní trest. Jako alternativu k trestu odnětí svobody lze tento trest užít pouze za splnění podmínky, že je výslovně uveden jako sankce v ustanovení jednotlivých paragrafů zvláštní části trestního zákona a samozřejmě za podmínky, že uložení tohoto trestu samostatně, splní účel trestu a není třeba vedle tohoto trestu uložit pachateli trest jiný.

Ve zvláštní části trestního zákona, podle stavu k 26.1.2009, je trest propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty uveden u těchto trestných činů – porušování předpisů o oběhu zboží ve styku s cizinou dle ust. § 124 odst. 1 tr. zákona, udávání padělaných a pozměněných peněz dle ust. § 141 tr. zákona, padělání a pozměňování známek dle ust. § 145 odst. 1 tr. zákona, padělání a pozměňování nálepek k označení zboží nebo předmětů dokazujících splnění poplatkové povinnosti dle ust. § 145a odst. 1 tr. zákona, nekalá soutěž dle ust. § 149 tr. zákona, porušování práv k ochranné známce, obchodnímu jménu

a chráněnému označení původu dle ust. § 150 tr. zákona, porušování autorského práva, práv souvisejících s právem autorským a práv k databázi dle ust. § 152 tr. zákona, pytláctví dle ust. § 178a odst. 1 tr. zákona, nedovolené ozbrojování dle ust. § 185 odst. 1 tr. zákona, nedovolená výroba a držení omamných a psychotropních látek a jedů dle ust. § 188 odst. 1 tr. zákona, ohrožování zdraví závadnými potravinami a jinými potřebami dle ust. § 194 tr. zákona, nedovolená výroba lihu dle ust. § 194a tr. zákona, šíření pornografie dle ust. § 205 odst. 1,2 tr. zákona, krádež dle ust. § 247 odst. 1 tr. zákona, zpronevěra dle ust. § 248 odst. 1 tr. zákona, neoprávněné držení platební karty dle ust. § 249b tr. zákona, podvod dle ust. § 250 odst. 1 tr. zákona, pojistný podvod dle ust. § 250a odst. 1,2 tr. zákona, poškozování cizí věci dle ust. § 257 odst. 1 tr. zákona, poškozování a zneužití záznamu na nosiči informací dle ust. § 257a odst. 1 tr. zákona a zneužívání vlastnictví dle ust. § 258 tr. zákona.

Jak je uvedeno trest postihuje majetek pachatele. Majetek však musí být ve vztahu k trestnému činu, jak je uvedeno v ust. § 55 odst. 1 písm. a) až d). Rozsudkem soudu se odnímá vlastnické právo k věci nebo jiné majetkové hodnotě pachatele a toto právo přechází na stát.

Při ukládání tohoto trestu je však nutno brát na zřetel skutečnost, že se může jednat o jedinou věc, kterou by mohl pachatel uspokojit pohledávky poškozeného na náhradu škody. Kdyby byl v tomto případě uložen trest propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, poškozený by jen těžko vymáhal své právo na náhradu škody způsobené trestným činem.

Věcí se potom rozumí ovladatelný hmotný předmět, který má užitnou hodnotu. Novelizací trestního zákona, provedenou zákonem č. 253/1997 Sb. bylo doplněno, že ustanovení o věcech se vztahuje i na cenné papíry. Jednotlivé druhy a formy cenných papírů nejsou nijak dále rozlišeny a tak lze mít za to, že se jako věc berou všechny druhy a formy cenných papírů a tyto mohou tedy být předmětem tohoto trestu.

Důležitou skutečností je fakt, že věc, která má propadnout musí mít vždy určitý charakter a musí být jasně definována. Nelze tedy například prohlásit za propadlý vestavěný stavební materiál, který by sice splňoval podmínky ust. § 55 odst. 1 trestního zákona, ale je již součástí něčeho, co tvoří jiný celek. Důležitá

je rovněž skutečnost, že trest propadnutí věci musí směřovat k věci, která je fakticky dosažitelná. Nemusí se jednat o věc, která je v úschově soudu, ale je třeba, aby tuto například pachatel fyzicky vlastnil. Nelze rozhodnout o propadnutí nástroje použitého ke spáchání trestného činu, který se však nikdy nenašel.

V ustanovení § 55 odst. 4 trestního zákona, je uvedeno, že již před právní mocí rozsudku platí zákaz zcizení věci nebo jiné majetkové hodnoty, který zahrnuje i jiné dispozice směřující ke zmaření trestu. Pokud by však došlo ze strany pachatele k jednání, které by zmařilo vykonání trestu, může soud nechat propadnout náhradní majetkovou hodnotu z majetku pachatele. O tomto pojednává ust. § 56a trestního zákona.

Ve vztahu k mladistvému pachateli lze rovněž uložit trestní opatření propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty. Toto trestní opatření je v zákoně č. 218/2003 Sb. uvedeno v ustanovení § 24 odst. 1 písm. d). V případě mladistvého pachatele se potom dále postupuje přiměřeně dle ust. § 55 a § 56 trestního zákona.

5.6 Vyhoštění

Trest vyhoštění je v trestním zákoně upraven v ustanovení § 57. Tento trest již ze své podstaty je jistým omezením svobody pohybu, stejně tak, jako trest odnětí svobody, ale svobodný pohyb neupírá pachateli úplně. Trest vyhoštění lze uložit pouze cizímu státnímu příslušníkovi a nikoli občanu České republiky. Občanům České republiky nemůže být trest uložen, neboť by tímto byl porušen čl. 14 odst. 4 Listiny práv a svobod, kde je uvedeno, že každý občan České republiky má právo na svobodný vstup na její území a nemůže být nucen k opuštění své vlasti.

Trest vyhoštění není u cizinců omezen nějakým okruhem trestných činů, za které jej lze uložit. Z pravidla bude uložen u závažné trestné činnosti, která prolíná do organizovaného zločinu spojeného se zahraničím. Není však vyloučeno, aby byl uložen například cizinci, který se na území republiky zdržuje neoprávněně a dopouští se například trestného činu krádeže.

Při uložení trestu vyhoštění, soud neurčuje místo, kam má být pachatel vyhoštěn. Samotný trest vykonávají orgány Policie České republiky a je zde předpokládána možnost vyhoštění cizince do jeho domovského státu. Tato možnost se opírá o zásadu mezinárodního práva, podle které je každý stát povinen přijmout svého občana.⁸ Pro případ, že by se jednalo o osobu bez státní příslušnosti, je tato vyhoštěna do státu, kde má příbuzné nebo majetek, případně do státu, kam si osoba přeje být vyhoštěna. Pokud se jedná o vyhoštění do státu, kam si osoba přeje být vyhoštěna, musí být tento vybraný stát ochoten takovou osobu přijmout.

V případě, že by soud rozhodoval ve věci pachatele, který se již na území České republiky nevyskytoval, může soud uložit trest vyhoštění i v tomto případě. Smyslem tohoto trestu však nebude samotné vyhoštění z území republiky, ale znemožnění se pachateli vrátit na území republiky.

Trest vyhoštění lze uložit i mladistvému pachateli. Toto umožnila novela trestního zákona provedená zákonem č. 175/1990 Sb.. Podle této novely bylo možno trest uložit mladistvému za obecných podmínek § 57 trestního zákona. V současné době obsahuje tuto sankci i zákon č. 218/2003 Sb., který již v ustanovení § 26 odst. 3 tento trest (trestní opatření) upravuje blíže.

Z uvedeného ustanovení vyplývá, že i v tomto případě je mladistvému pachateli snížena horní hranice trestu na polovinu. Rovněž zde není uvedena možnost vyhoštění mladistvého na dobu neurčitou. V případě ukládání tohoto trestního opatření mladistvému, je potom důležité zkoumat jeho rodinné a osobní poměry. Trest by jinak ztrácel smysl, kdyby se mladistvým na základě tohoto dostal do situace, kdy by například jako bezdomovec musel žít ve svém domovském státě a zatím měl rodinné zázemí ve státě jiném.

⁸ Srov: čl. 12 odst. 4 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech uveřejněného pod č. 120/1976 Sb. a čl. 3 odst. 2 Protokolu č. 4 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod vyhlášeného pod č. 209/1992 Sb. o právu každého vstoupit na území státu, jehož je občanem

5.7 Zákaz pobytu

Zákaz pobytu je dalším trestem omezujícím svobodu pohybu, ale bez trestu odnětí svobody. V tomto případě se jedná o trest, který lze na rozdíl od vyhoštění uložit pachateli, který je občanem České republiky. O trestu zákazu pobytu pojednává ustanovení § 57a trestního zákona.

Účelem tohoto trestu je vyřadit pachatele z prostředí, kde trestnou činnost páchal a kde by i v budoucnu mohl trestnou činnost páchat. Účelem trestu je tedy zábranná funkce trestu.

Trest však může mít i negativní dopady na osobu pachatele. To v případě, že by mu byl uložen například zákaz pobytu v nějakém městě, ale on by v tomto městě měl zaměstnání a další pozitivní sociální vazby. Na druhou stranu, pokud bude trest uložen pachateli, který nemá zaměstnání a v místě má jen samé negativní sociální vazby, je tento trest velmi vhodným na cestě k nápravě pachatele. V tomto pozitivním přístupu se trestu zákazu pobytu užívá zejména ve větších městech, kam se pachatel stáhl pouze za účelem páchaní trestné činnosti a kde si vytvořil síť spolupracovníků a spolupachatelů, přičemž bydliště a pozitivní sociální vazby s tímto místem spjatý nejsou.

Sankcí za porušení zákazu pobytu je potom hrozba trestního stíhání pro podezření ze spáchání trestného činu maření výkonu úředního rozhodnutí dle ust. § 171 odst. 1 písm. a) trestního zákona, u kterého pachateli hrozí trest odnětí svobody až na dvě léta nebo peněžitý trest.

Samozřejmě u trestu zákazu pobytu je velmi složité zajistit kontrolu nad odsouzeným, zdali tento trest skutečně vykonává. Odhalení takových pachatelů je spíše otázkou namátkových kontrol prováděných příslušníky Policie České republiky, případně příslušníky Městských či Obecních policíí. Údaj o uloženém trestu by se měl objevovat v dokladech totožnosti odsouzeného, ale praxe bývá poněkud odlišná a tak lze porušení zákazu pobytu odhalovat jen velmi těžce.

Jak je v ustanovení uvedeného paragrafu uvedeno, trest by neměl být uložen na místo, kde má pachatel pobyt. V současných právních normách existuje již pouze pojem trvalý pobyt. V předchozích normách byl zaveden kromě trvalého pobytu i pobyt přechodný. V souvislosti se změnou právních

norem je tedy nutno rovněž zkoumat, zdali místo pobytu pachatele je skutečně místem, kde se může zdržovat. Dle zákonů České republiky se místem trvalého pobytu rozumí adresa, kterou si občan zvolí. Taková adresa bývá zpravidla v místě, kde má občan rodinu nebo zaměstnání. Místem trvalého pobytu může být pouze jedno místo a to v objektu, který je označen popisným číslem, evidenčním číslem případně orientačním číslem.

Současná praxe však bývá ve značném počtu případů taková, že osoby mají pouze formální pobyt a to zejména na ohlašovných Městských či Obecních úřadů. V těchto případech nelze předpokládat, že by odsouzený na adrese ohlašovny skutečně bydlel nebo se zdržoval a tak lze trest zákazu pobytu uložit i na místo, kde má odsouzený takto uvedený formální pobyt, pokud bylo zjištěno, že bydlí na jiném místě.

Trest zákazu pobytu lze uložit i cizinci. V tomto případě jej však nelze uložit s trestem vyhoštění, neboť trest vyhoštění plně pohlcuje trest zákazu pobytu.

Doba trvání trestu zákazu pobytu počíná nabytím právní moci rozsudku. Toto však neplatí, jestliže je odsouzený v tento den ve výkonu trestu odnětí svobody. V případě, že se pachatel nachází ve výkonu trestu odnětí svobody, počíná trest zákazu pobytu až po odpykání trestu odnětí svobody nebo po podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody. Co se týká výkonu trestu odnětí svobody, tak není rozhodující, zdali je pachatel k takovému trestu odsouzen stejným rozsudkem, jako mu byl uložen trest zákazu pobytu nebo rozsudkem jiným.

Výjimkou ke vstupu na území, na němž byl trest zákazu pobytu uložen může být pouze zvláštní povolení, které lze vydat z důvodu nutné osobní záležitosti. Takové povolení uděluje orgán Policie České republiky v místě bydliště nebo pobytu odsouzeného (ust. § 350a odst. 3 trestního řádu). Tento orgán rovněž posoudí, zdali jsou dány důvody pro povolení návštěvy místa nebo obvodu, na který se vztahuje zákaz pobytu. Zpravidla se taková návštěva povolí v případech návštěvy lékaře nebo zdravotnického zařízení, úředního jednání nebo v případě vážné rodinné události.

Co se týká trestu zákazu pobytu ve vztahu k pachatelům mladistvým, tak těmto pachatelům nelze uložit trestní opatření zákazu pobytu. Jedná se o trest, jehož alternativa jako trestního opatření, není uvedena v ust. § 24 zákona 4. 218/2003 Sb., kde jsou uvedeny všechny druhy trestních opatření, které lze mladistvému uložit.

6. Odklony trestního řízení, jako alternativa k potrestání

V zákoně č. 141/1961 Sb. (trestní řád) jsou uvedeny případy, odklonů trestního řízení. Odklony jsou vedle alternativních trestů uvedených v předchozí kapitole, rovněž významnou alternativou k trestu odnětí svobody.

Odklony v trestním řádu je myšleno podmíněné zastavení trestního stíhání (ust. § 307 tr. řádu) a narovnání (ust. § 309 tr. řádu) a trestní příkaz.

Blíže lze k odklonům trestního řízení uvést, že odklon ve smyslu trestního příkazu, jako jediný z uvedených třech odklonů vede k odsouzení pachatele. Jedná se však o zkrácenou formu řízení před soudem, kdy nedochází k běžnému dokazovacímu řízení před soudem. Trestní příkaz má váhu rozsudku a samosoudce jej může bez projednání věci vydat, pokud má za to, že skutkový stav je spolehlivě prokázán opatřenými důkazy.

V případě podmíněného zastavení trestního stíhání a narovnání lze hovořit i o tak zvaném mimosoudním řešení, neboť tím, že byla dána možnost státnímu zástupci vydat rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání nebo narovnání, neprobíhá řízení před soudem.

Smyslem podmíněného zastavení trestního stíhání a narovnání je do jisté míry dekriminovat méně závažné trestné činy a zároveň je dána pachateli možnost plně si uvědomit důsledky svého činu ve vztahu k poškozenému či poškozeným. Toto je dáno zejména tím, že pachatel je donucen vstoupit do jednání s poškozeným o náhradě škody a tím si tedy uvědomit důsledky svého činu na poškozeného. Výhodou pro poškozeného se stává to, že se při užití těchto institutů domůže náhrady škody, což jinak bývá značně problematická záležitost.

Jak je uvedeno v ustanoveních jednotlivých paragrafů, obviněný musí splnit některé základní podmínky a to, že se musí jednat o trestný čin, na nějž zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let,

obviněný se k činu doznal a nahradil škodu, která byla činem způsobena, případně uzavřel s poškozeným dohodu o náhradě takové škody nebo učinil jiná potřebná opatření k náhradě škody. Zároveň se při tomto rozhodnutí zohledňuje osoba pachatele a to s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a okolnostem případu.

V praxi to znamená, že státní zástupce, případně soudce při splnění podmínek posoudí ještě okolnosti případu a osobu pachatele zejména potom v tom smyslu, zdali pachatel do této doby vedl řádný život, byl-li již v minulosti odsouzen pro nějaký trestný čin a podobně. Ve většině případů je, co se týká osobnosti obviněného, rozhodnuto o vydání rozhodnutí v případě, že se jedná o pachatele, který doposud nebyl pravomocně odsouzen. I v případě dřívějšího pravomocného rozsudku v jiné trestní věci lze však rozhodnutí o narovnání nebo podmíněném zastavení trestního stíhání vydat. Zejména to bude v těch případech, kdy k poslednímu pravomocnému odsouzení došlo již před delší dobou, pachatel v mezidobí vedl řádný život a dá se předpokládat, že současné dopuštění se trestného činu je pouze mimořádným vybočením, k jehož postihu postačí právě uvedené instituty.

Podmíněné zastavení trestního stíhání a narovnání rovněž slouží, jako jakýsi filtr v trestních věcech a to v tom smyslu, že se méně závažnými a většinou i skutkově jednoduchými věcmi nemusí zabývat soud. Přípravné řízení v těchto případech končí podáním návrhu na potrestání případně návrhem na podmíněné zastavení trestního stíhání a státní zástupce již nepodává obžalobu, ale vydá pouze rozhodnutí. K již tak dost vytíženým českým soudům se potom nedostává alespoň část trestních věcí a tyto se mohou zabývat ostatními závažnějšími a skutkově složitějšími kauzami.

Rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání nebo o narovnání, má samozřejmě výhody i pro obviněného. Jednou z nesporných výhod je skutečnost, že ve věci nedošlo k soudnímu jednání a vydání rozsudku nebo trestního příkazu a tudíž pachatel nemá v souvislosti s touto projednávanou věcí záznam v rejstříku trestů. Tato skutečnost potom značně zvyšuje šance pachatele na získání zaměstnání a vedení řádného života.

7. Novela trestního zákona

Je nevyhnutelné zmínit i skutečnost, že stávající úprava trestního práva obsažena v zákoně č. 140/1961 Sb., se stává pomalu minulostí. Parlament České republiky se usnesl na zákoně č. 40/2009 Sb., ze dne 8.1.2009, který nahradí stávající trestní zákon a to s účinností od 1.1.2010.

V uvedeném zákoně jsou druhy trestů uvedeny v ustanovení § 52.

§ 52

Druhy trestů

- 1) Za spáchané trestné činy může soud uložit tresty
 - a) Odnětí svobody,
 - b) Domácí vězení,
 - c) obecně prospěšné práce,
 - d) propadnutí majetku,
 - e) peněžitý trest,
 - f) propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty,
 - g) zákaz činnosti,
 - h) zákaz pobytu,
 - i) zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce,
 - j) ztrátu čestných titulů nebo vyznamenání,
 - k) ztrátu vojenské hodnosti,
 - l) vyhoštění.

- 2) Trestem odnětí svobody se rozumí, nestanoví-li trestní zákon jinak,
 - a) nepodmíněný trest odnětí svobody,
 - b) podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody,
 - c) podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem.

- 3) Zvláštním typem trestu odnětí svobody je výjimečný trest (§54).⁹

⁹ Ke dni 15.4.2009, dostupné na www stránkách < <http://www.zakonymawebu.cz/cgi-bin/khm.cgi?typ=1&page=khc:SBA9040A>>

Z výčtu trestů je zřejmé, že oproti stávající právní úpravě přibýlo několik druhů trestů, které lze použít, jako alternativu k trestu odnětí svobody.

Prvním z nových trestů je trest domácího vězení. Tento je dále upraven v ust. § 60 zák. č. 40/2009 Sb.

Jak je patrné, tento nový druh trestu bude postihovat pachatele méně závažných deliktů, které jsou v rámci trestního zákoníku označovány jako přečiny. Je jen otázkou, jakým způsobem bude tento trest kontrolovatelný. Jediným možným řešením, jak úspěšně kontrolovat dodržování trestu by bylo zavedení elektronického lokalizačního zařízení, které by bylo schopno evidovat pohyb odsouzeného. Je velmi pravděpodobné, že bez takového monitorovacího zařízení se tento druh trestu v českých podmínkách mine účinkem. Náhradním trestem pro případ nedodržení trestu domácího vězení je sice odnětí svobody až na jeden rok (§ 61 zákona č. 40/2009 Sb.), který bude užit v případě nedodržení podmínek trestu, ale zjištění takového nedodržení bude velmi problematické.

Dalším novým trestem je zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce dle ust. § 76.

Tento trest reaguje na již dlouhodobou potřebu uklidnění situace zejména na fotbalových stadionech a je určitě krokem vpřed. Na druhou stranu bude potřeba zavést evidenci osob, kterým byl trest uložen a odsouzené nespouštět na místa, kam jim byl vstup zakázán. Samotné provádění tohoto trestního ustanovení bude jistě ještě předmětem dalších diskuzí a úprav tak, aby i tento druh trestu splnil účel, za kterým byl do nového trestního předpisu přidán.

Další změnou v případě alternativních trestů je například snížení výměry hodin, na které lze stanovit veřejně prospěšné práce. Původní rozmezí od 50 do 400 hodin je změněno na 50 až 300 hodin. Rovněž i peněžitý trest dozná svých změn. Nově se bude trest vyměřovat v denních sazbách. Denních sazeb bude moci soud uložit ve výměře od 20 do 730 celých denních sazeb, přičemž každá denní sazba bude činit nejméně 100 Kč a nejvíce 50 000 Kč (§68 zákona č. 40/2009 Sb.).

8. Sociálně pedagogické hledisko alternativních trestů v ČR

Výčet alternativních trestů k trestu odnětí svobody a i výčet odklonů v trestním řízení sám o sobě hovoří o potřebě společnosti nahrazovat trest odnětí svobody i jinými druhy trestů.

Většina společností tohoto světa si plně uvědomuje důsledky trestání pachatelů trestem odnětí svobody a s tím spojenými negativními důsledky takového trestu. V případě určitého procenta pachatelů trestných činů lze hovořit o tom, že uložení trestu odnětí svobody bude mít celkově negativní důsledky pro společnost. Nejde jen o náklady na výkon trestu odnětí svobody jako takový, ale rovněž i o možnost začlenění pachatele do běžného života společnosti. Zejména začlenění pachatele do společnosti a jeho další zdravé fungování v takové společnosti je jedno z nejpodstatnějších hledisek, které by měl trest naplnit.

V rámci ustanovení o účelu trestu se rovněž hovoří o výchově pachatele k tomu, aby vedl řádný život. V případě osob, které se dopustili méně závažného jednání kvalifikovaného, jako trestný čin a v budoucnu jako přečin, je potom zřejmé, že jejich uvěznění by nemuselo účel trestu v tomto smyslu naplnit. Je nutno uvést, že každý výkon trestu odnětí svobody přináší sebou i zpřetrhání všech pozitivních sociálních vazeb odsouzeného a tak i jeho těžší začlenění do společnosti po jeho propuštění z výkonu trestu. Samotné výchovné prostředky užívané ve vězeňském prostředí nemohou nahradit pozitivní sociální kontakty odsouzeného, které má tento na svobodě. Výchovná činnost ve věznici samozřejmě pomáhá odsouzeným uvědomit si negativní důsledky svých činů a pomáhá získat jisté návyky k dennímu režimu odsouzeného, ale ne v každém případě je toto působení pozitivnější, než kdyby byl odsouzený na svobodě.

Všechny tyto skutečnosti si evidentně uvědomuje i společnost v České republice a z tohoto důvodu začleňuje do svých právních norem alternativy k trestu odnětí svobody. Z novely trestního zákona je patrné, že potřeba nových

alternativ k trestu odnětí svobody je stále velká a proto se do nového trestního zákoníku zavádějí i nové druhy alternativních trestů.

8.1 Pozitivní a negativní důsledky trestů

Dle mého názoru má trest odnětí svobody v každé společnosti své nezastupitelné místo. V každé společnosti se totiž nachází určité procento osob, které nemají schopnosti sociálního soužití s okolím a jejich náprava je běh na dlouhou trať s neurčitým výsledkem. V případě takových osob působí trest odnětí svobody jako ochrana ostatních členů společnosti před takovými osobami a to alespoň na dobu samotného výkonu trestu. Sociálně pedagogičtí pracovníci potom ve vězeňském zařízení dělají, co mohou, aby takové osoby přivedli k řádnému životu a smyslu pro řád a povinnost.

Samozřejmě vedle osob obtížně napravitelných se zde nachází i značná část pachatelů, kteří se trestných činů dopustili poprvé případně opakovaně, ale až po delší době nebo se dopustili nedbalostního jednání, které je však kvalifikováno jako trestný čin. Zejména u takových osob je na místě, aby se s nimi intenzivně pracovalo a aby se jejich sociální vazby nezpřetrhaly a případně aby se tyto vazby posílily. Myslím si, že nikomu neprospěje, když bude uvězněna osoba pachatele, který v důsledku únavy usnul za volantem a s vozidlem havaroval a způsobil při tom újmu na zdraví. Jedná se z hlediska poškozeného a v případě úmrtí z hlediska pozůstalých o jednání, které jim způsobilo značné ztráty a omezení v životě, ale i tak je objektivně vzato, nutné těžkosti a ztráty nezvyšovat. To by se mohlo stát právě při uvěznění osoby, která se uvedeného jednání dopustila. Takový řidič může být jinak poctivým a pracovitým občanem, který pomáhá budovat zdravou společnost a následně selhal a udělal chybu, za kterou někdo jiný zaplatil. Jeho vyjmutím ze společnosti a uvězněním potom dojde k dalším následným ztrátám, spočívajícím v zpřetrhání pozitivních sociálních vazeb, ztrátě zaměstnání, opuštění rodiny a podobně. V takových případech bude určitě vhodnější využití některého z alternativních trestů vedoucích

k uvědomění pachatele, co způsobil dalším osobám a podpoření jeho snahy ke zmírnění následků například finanční pomocí, zaplacením léčby a podobně.

Toto byl jen jeden příklad za všechny nedbalostní trestné činy, které se mohou týkat každého z nás. Je však nutno zmínit i úmyslné trestné činy. Zde je u méně závažných trestných činů rovněž na místě zamyslet se nad tím, jestli uvěznění pachatele skutečně někomu prospěje. Na mysli je třeba mít ochranu společnosti, která však nespočívá pouze v separaci pachatele ze společnosti, ale také v následném zdravém fungování pachatele ve společnosti. Proto i v případě pachatelů, kteří se dopustili méně závažných úmyslných trestných činů je nutno posuzovat více hledisek a okolností případu. V našem trestním právu je asi dostatek alternativních trestů, které je možno vůči pachateli využít. Uložení alternativního trestu nespojeného s trestem odnětí svobody má jisté výhody jak pro pachatele, tak i pro poškozené. Pachatel si při uložení takového trestu uvědomuje svoji vinu a skutečnost, že byl potrestán. Zároveň má však možnost začlenit se do společnosti a vykonávat zaměstnání. Z tohoto plyne i to, že má pachatel samozřejmě větší možnosti k získání finančních prostředků, kterými může uhradit škodu způsobenou činem a rovněž může uhradit náklady spojené s trestním řízením.

Samozřejmě ani zde není 100% jistota, že k nápravě pachatele postačí alternativa trestu. Běžnou praxí se stává bohužel to, že jsou alternativní tresty ze strany pachatelů ignorovány a brány jsou pouze jako oddálení nezbytného výkonu trestu odnětí svobody, které je nutno využít pro vlastní zábavu a obohacení, aby byl trest ve vězení snesitelnější.

Pravdou je také to, že vězeňské prostředí je pro spoustu odsouzených spíše rekreací, než nějakým skutečným trestem. Samozřejmě záleží na povaze odsouzeného, ale ve věznicích je dnes sice zaveden určitý režim, na který si vězni musí zvyknout, nic méně zde určitě chybí výchovná složka v podobě práce. Povinnost odsouzených pracovat by jistě změnila spoustu věcí. Odsouzení by tak mohli po dobu výkonu trestu vydělávat peníze a ihned tak hradit náklady soudního řízení a výkonu trestu odnětí svobody. Rovněž by mohli hradit škody, které způsobily svým jednáním poškozeným a zároveň by mohly nějakou část finančních prostředků ušetřit na start do nového života po propuštění z výkonu trestu.

Povinností pracovat a tím i možností získávat finanční prostředky by se zřejmě podařilo vyřešit spousty negativních dopadů vězení. Došlo by určitě k tomu, že by si pachatel skutečně začal uvědomovat důsledky svých činů vůči poškozenému i vůči státu a pochopil by, jak těžké je tyto důsledky zmírnit a kolik práce je na to nutné vynaložit. Tímto by došlo určitě i k narovnání vztahů mezi poškozenými, odsouzenými a státem, neboť by všichni dokázali lépe pochopit ty druhé a uvědomit si, co jednání jednoho přineslo druhému a opačně.

8.2 Mladiství a trest

Je rovněž nutné zmínit trestání osob mladistvých. U trestně odpovědných osob ve věku od 15 do 18 let je jistě na místě postupovat s podstatně větší obezřetností. V případě mladistvého pachatele je jistě nepoměrně větší možnost nápravy než třeba u osob dospělých. Mladiství jsou ve věku, kdy teprve získávají potřebné životní zkušenosti a zjišťují, jak vlastně společnost jako taková funguje. Uvedený věk je rovněž obdobím, kdy u osob dochází k dokončování vývoje schopností a dovedností a rovněž k posledním hormonálním změnám před dovršením dospělosti.

Z uvedených důvodů je právě u mladistvých na místě prioritně zkoumat důvody jejich protiprávního jednání a co možná nejvíce začít výchovně na takové osoby působit. To se však neobejde bez úzké spolupráce pedagogických a výchovných pracovníků, rodiny a úředníka Probační a mediační služby. Úzkou a intenzivní spoluprací uvedených subjektů je však dán reálný předpoklad k nápravě mladistvého pachatele. U mladistvého by dle mého názoru mělo k uvěznění docházet až v nejkrajnějším případě a to pouze, když všechny výchovné prostředky selhaly a není jiná možnost nápravy anebo vzhledem k okolnostem způsobeného trestného činu. V případě závažných úmyslných násilných trestných činů zřejmě nepostačí nějaká alternativa k trestu odnětí svobody a následné působení výchovných pracovníků a na místě je spíše uvěznění takového pachatele a tím zabránění ve spáchání dalšího obdobného trestného činu.

Na druhou stranu je však skutečností, že trestných činů spáchaných mladistvými stále stoupá a celá společnost tento jev vnímá velmi negativně. Otázkou však je, co je důvodem této stoupající tendence. Z obecného hlediska lze říci, že příčinou bude ve velké spoustě případů neochota či neschopnost rodičů na děti výchovně působit. Stále častěji se setkáváme s tím, že rodiče dětí věnují většinu svého času pracovní činnosti nebo podnikatelské činnosti, aby dokázali ekonomicky zabezpečit sebe a svoji rodinu. Skutečnost, že výchova dítěte zabere jistě také nemalou část jejich času jim však uniká a výchovu zanedbávají. U dětí to potom jako jeden z důsledků může vyvolat sklony k začlenění se do různých nežádoucích part a s tím spojeného nežádoucího chování jako je kouření, požívání alkoholických nápojů nebo drog a gamblerství. To vše sebou přináší i sklony ke kriminálnímu jednání, které však nemusí být pouze na základě uvedeného, ale může být i jakýmsi voláním o pomoc dítěte, které chce své nejbližší upozornit na to, že je zde a potřebuje pozornost a lásku. Ze strany rodičů je v posledních letech rovněž patrna tendence omlouvat jednání svých dětí za každou cenu a neschopnost objektivně hodnotit situaci. Toto se potom projevuje zejména ve školských zařízeních, kde pedagogičtí pracovníci pomalu ale jistě přestávají mít možnost potrestat nežádoucí chování odpovídajícím trestem. V případě, že se nežádoucí chování snaží projednat s rodiči, tak narážejí často na neochotu k takovému jednání a následně na obviňování, že si na jejich ratolest učitelé zasedli a že není možné, aby jejich potomek provedl něco takového, co jim je řečeno ze strany pedagoga. Bohužel takové jednání rodičů často utvrdí dítě v tom, že je neohrožitelné a nežádoucí chování se stupňuje, až dosáhne hranici, která je postižitelná podle přestupkového nebo trestního zákona.

Závěr

Moje bakalářská práce vznikla na základě studia dostupné literatury a to jak v tištěné podobě, tak dostupné na internetových stránkách. Rovněž byly k vypracování práce použity osobní zkušenosti v oblasti trestního práva a styku s poškozenými a pachateli trestných činů.

V práci jsem provedl výčet základních alternativních přístupů v rámci českého trestního práva. Při tomto jsem dospěl k závěru, že české trestní právo obsahuje dostatečný počet alternativních přístupů k pachatelům trestných činů. Rovněž jsem dospěl k závěru, že v rámci restorativních přístupů se bude právo ve všech zemích stále dál vyvíjet a vyvíjí se i u nás, což je patrné zejména z již platného trestního zákoníku, který nabude účinnosti od 1.1.2010.

Zároveň jsem však však toho názoru, že trestní justice nemůže být omezena pouze na restorativní nebo pouze na retributivní přístup. Oba tyto přístupy se neustále vyvíjejí a je nutné, aby existovaly vedle sebe a zároveň se vzájemně prolínaly a ovlivňovaly. Oba přístupy mají jak v českém, tak i světovém trestním právu své nezastupitelné místo.

Pravdou však je i to, že z hlediska restorativní práce je před námi stále hodně práce. Uplatňování restorativních přístupů je určitě na místě, ale je nutné, aby společnost dokázala včas a adekvátně zasáhnout v případech, že by se pachatel využití tohoto přístupu bránil, čímž postrádá smysl. Dospěl jsem rovněž k závěru, že vztahy mezi poškozenými a pachateli je opravdu nutné nějakým způsobem řešit a že není možné, aby v roli poškozeného vystupoval pouze stát, jako garant trestního řízení a trestu samotného.

Zvláštním okruhem pachatelů jsou osoby mladistvé. Právě v jejich skupině je zapotřebí práci na nápravě co nejvíce zintenzivnit. Jestliže dojde u mladistvého k porušení sociálních vztahů a k tomu, že se pedagogické hledisko míjí účinkem, je třeba včas a adekvátně zakročit. Skupina mladistvých pachatelů je určitě snáze vychovatelná než pachatelé dospělí, ale zároveň se jedná o skupinu potencionálních recidivistů, kteří budou svým chováním v budoucnosti společnost narušovat. Adekvátní působení tam, kde je zřejmé

porušení sociálních vztahů dává možnost mladistvé delikventy včas vychovat a pomoci jim pochopit smysl života a soužití ve společnosti a tím zabránit případným škodám v budoucnosti. Kdyby se nepodceňovaly první příznaky, které ukazují, že s vývojem mladistvého není vše úplně v pořádku, byla by asi každá společnost schopna snížit celkový objem kriminality.

Koncept restorativní justice a jejich přístupů je tedy určitě budoucností, které by se neměl žádný systém vzdalovat. Drtivá většina všech uvedených alternativních trestů i odklonů trestního řízení může být při správném použití pouze přínosem pro společnost. Na druhou stranu je potřeba nesnažit se prosazovat neuvěznování pachatelů za každou cenu. Ze svých zkušeností znám bohužel hodně velké procento recidivistů, kteří byly v posledních 4-5 letech pravomocně odsouzeni třeba i v 8 nebo 10 případech. Žádný z trestů však nebyl trestem odnětí svobody a v každém trestu bylo užito nějakého alternativního trestu. Je nutno však konstatovat, že se v takových případech alternativní tresty zjevně míjejí svým účinkem. Je těžké určit zda-li se jedná o selhání trestní justice jako takové nebo se jedná o selhání dalších úřadů a orgánů, které se mají v případě uložení alternativního trestu podílet na dohledu a mají sociálně a pedagogicky působit na odsouzeného. Každopádně tato situace ukazuje potřebu dále intenzivně pracovat na systému celé trestní justice a to jak z hlediska restorativního, tak z hlediska retributivního pojetí.

Resumé

Tato bakalářská práce se zabývá druhy alternativních trestů v České republice. Aby bylo možno posuzovat alternativní tresty, je nutno nejdříve shrnout, co je trestným činem, což je v kapitole 1.

Kapitoly 2-4 se již zabývají přímo restorativní justicí a jejími problémy a přednostmi. Rovněž je v těchto kapitolách snaha o vysvětlení pojmu restorativní justice a jejich cílů. Kromě tohoto se v kapitolách dočteme i o rozdílech restorativní a retributivní justice a i o tom, jaké prvky restorativní justice zná český právní řád.

Kapitola 5. je potom výčtem alternativních prvků v českém trestním právu a jejich stručným okomentováním. Následující kapitola se věnuje odklonům trestního řízení, které lze rovněž brát za jeden z velmi významných prvků alternativ k trestu odnětí svobody. Kapitola 7. je rovněž věnována výčtu alternativních trestů, ale s ohledem na již v současné době platnou novelu trestního zákona, tedy trestní zákoník (zákon č. 40/2009 Sb.).

Závěrečná 8. kapitola nahlíží na problém trestání a využívání alternativních trestů z hlediska sociálně pedagogického a snaží se ukázat pozitivní a negativní důsledky trestů. Část této kapitoly je rovněž věnována důležité skupině osob a to mladistvým pachatelům trestných činů, kteří si bezesporu zaslouží pozornost a to zejména protože je to skupina, kde je možnost výchovy a převýchovy stále ještě velmi nadějná.

Anotace

Tato bakalářská práce pojednává o alternativních trestech v České republice a uvádí jejich okomentovaný seznam. Rovněž se v práci pojednává o tom, co je z hlediska českého trestního práva možno považovat za trestný čin, co je restorativní a retributivní justici a jejich výhody či nevýhody a celosvětové problémy v této oblasti.

V této práci je rovněž věnována podstatná část restorativní justici jako takové a snaha o určení její definice a cíle, což je základním předpokladem pochopení tohoto směru justice. Nedílnou součástí je rovněž pojetí restorativní justice ze sociálně pedagogického hlediska, negativní a pozitivní důsledky trestu a uplatňování trestů v případě mladistvých pachatelů.

Klíčová slova

Restorativní justice, retributivní justice, alternativní trest, trestní právo

Annotation

This bachelor thesis deals with an alternative penalty in the Czech republic and presents their commented list. It also indicates options for using the terms like criminal offense, restorative and retributive justice with their advantages, disadvantages and all global problems in this part in criminal law of the Czech republic.

Substantial part of this work is also devoted to restorative justice, as such, and to the determination of its definition and objectives, which is a basic prerequisite for understanding the direction of justice. An internal part of this work is the concept of restorative justice in socio-educational point of view, positive and negative consequences of punishment and the application of penalties in the case of juvenile offenders.

Keywords

Restorative justice, retributive justice, alternative penalty, criminal law

Seznam použité literatury

1. ÚZ č. 716, nakladatelství Sagit, a.s., *Trestní předpisy ,podle stavu k 26.1.2009*, 464 s. ISBN 978-80-7208-732-7.
2. ŠÁMAL, P., PÚRY, F., RIZMAN, S. *Trestní zákon, Komentář*. I. Díl, 6., doplněné a přepracované vydání 2004 Praha: Nakladatelství C.H.Beck 1994, ISBN 80-7179-896-7.
3. ZEHR, H., *Úvod do restorativní justice*. Sdružení pro probaci a mediaci v justici 2003, 48 s. ISBN 80-902998-1-4.
4. KOMENDA, A., KELLER, J. *Úvod do sociologie pro právníky (Sociální kontrola a deviace)*. 1. vydání. Olomouc, Vydavatelství Univerzity Palackého v Olomouci 1993, ISBN 80-7067-317-6.
5. HOLÁ, L. *Mediace (Způsob řešení mezilidských konfliktů)*. 1. vydání. Havlíčkův Brod, Grada Publishing 2003, 192 s. ISBN 80-247-0467-6.
6. KARABEC, Z. *Restorativní justice: Sborník příspěvků a dokumentů*. 1. vydání. Praha, Institut pro kriminologii a sociální prevenci 2004 , 146 s. ISBN 80-7338-021-8
7. <http://www.zakonynawebu.cz>
8. <http://portal.justice.cz/ms/ms.aspx?k=3397&o=23&j=33&d=47145>